

УДК 81'367.4: 81'373.611

Теркулов В.І., кандидат філологічних наук, проректор Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Про статус аббревіатур

Роботу присвячено визначенню статусу аббревіатур у номінативній системі української мови. Автор вважає такі одиниці не самостійними номінативними одиницями, а формальними дублетами твірних повних слів та словосполучень.

The work is devoted to the definition of the status of abbreviations in nominative system of Ukrainian language. The author considers such units not to be independent nominative units but formal doublets of primary full words and word-combinations.

Метою нашої роботи є визначення статусу в українській мові аббревіатур, тобто слів, які виникли в результаті скорочення: а) простих або складних слів, наприклад *завідувач* > *зав.*, *член-кореспондент* > *чл.-кор.*, *фізкультура* (<фізична культура>) > *фізра* (<фіз-ра) і т.п. (прості аббревіатури); б) компонентів вихідних словосполучень, наприклад, *МБА* < міжбібліотечний абонемент, *велоперегони* < велосипедні перегони (компонитні аббревіатури).

Лінгвісти намагаються розрізнити ці явища. Наприклад, Л.О. Кудрявцева вважає, що прості аббревіатури, які вчена називає аббревіатурними словами, при всій своїй схожості з композитними аббревіатурами, лише примикають до них (див.: [8, с. 154]). Як буде наведено нижче, наші розвідки базуються на констатації тотожності їхнього функціонального статусу. Розходження ж між ними стосується тільки структурного типу вихідної, “твірної” одиниці.

Проведений нами аналіз трансформацій слів та сполучень слів в аббревіатури дає можливість припустити, що сформована в сучасній науці думка про дериваційну природу цього явища виправдана не повною мірою. На наш погляд, у більшості випадків це не утворення нових номінативних одиниць, а проста заміна одного структурного різновиду номінативної одиниці іншою, створеною на основі попередньої без зміни її номінативного статусу. Таке перетворення базується на збереженні функціональної еквівалентності вихідного й кінцевого найменувань, і зумовлене воно потребами не реалізації нової номінації, а вдосконалення номінації старої. Подібне трактування аббревіації дозволяє визначити аббревіатури лише як структурні (формальні) дублети повних словосполучень.

У традиційній теорії способів словотвору, яка передбачає встановлення дериваційного типу через констатацію того, “за допомогою якого засобу (або засобів) створене нове сло-

во” [5, с. 196], аббревіацію відносять до так званого морфологічного способу, який “є творенням нових слів на базі чинних у мові лексем та словотворчих елементів і правил їхнього об’єднання у словесні одиниці, тобто творення нових слів шляхом сполучення морфем” [20, с. 254]. Наприклад, Н.В. Азарова пише про “шість способів морфологічного словотвору”, серед яких називає аббревіацію (*БМП* – *бойова машина піхоти*) [1]. При цьому вважається, що аббревіація належить “до слово- і основоскладання” [3, с. 129]. Ми вже мали нагоду (див.: [18]) говорити про те, що подана класифікація має цілу низку недоліків, найбільш суттєвим з яких є те, що поняття “засіб словотворення”, яке стало основою для класифікування, – дуже “розмите”: в одному випадку як засіб виступає субстанція – матеріально виражений афікс (морфологічний спосіб), у другому – результат: перехід слова з однієї частини мови до іншої (морфолого-синтаксичний), в інших – процес (зміна значення /лексико-семантичний/ та компресія /лексико-синтаксичний/). Але навіть не недосконалість традиційної теорії способів словотвору, а те, що, на відміну від похідного слова, яке внаслідок дії механізмів морфологічної деривації “разом зі словотвірним елементом <...> **набуває додаткового значення** (виділено нами – В.Т.)”, аббревіатура “втрачає неморфемний елемент, але продовжує співвідноситися з **тим самим денотатом** (виділено нами – В.Т.)” [7, с. 9], що унеможливує розгляд аббревіатури в межах морфологічного способу словотвору. Тут діють інші механізми, інші моделі.

Спробу “виходу з глухого кута” ми знаходимо в О.І. Моїсєєва, який називає способи деривації “функцією, узагальнено-диференційованим відображенням засобів словотворення” [11, с. 110.]. За твердженням ученого, у мові існують три способи словотвору: 1) афіксація, тобто “творення простих похі-

дних слів” за допомогою словотворчих афіксів або граматичних афіксів у словотворчій функції; 2) аббревіація, тобто “творення скорочених слів”; 3) трансформація, тобто “семантичне та граматичне перетворення вже існуючих у мові слів” [11, с. 110-111]. Інакше кажучи, аббревіація, на думку лінгвіста, посідає особливе місце в переліку способів словотвору: вона не схожа ні на афіксацію, ні на трансформацію (тут, мабуть, доречніше було б ужити термін лексикалізація) й знаходиться десь між ними. Але, на наш погляд, тут усе ж таки О.І. Моїсєєв реалізує простий принцип “уникнення проблеми”: ми не можемо встановити справжню природу явища й відводимо йому маргінальну роль. У названій роботі просто не з’ясовується, які ж механізми діють при утворенні аббревіатур. А саме це і є головним чинником визначення природи цього явища.

Розглянемо кожен із різновидів аббревіації докладніше.

Абревіацію на базі слова ми відзначаємо, наприклад, при утворенні форм типу *спец* від *спеціаліст*, *Ната* від *Наталія* та ін. В.О. Горпинич вважає, що “в похідних цього типу формант має всі ознаки нульової суфіксації” [3, с. 118]. Ми вже писали про сумнівність існування нульових афіксів [19]. Але навіть прихильники теорії нульової афіксації вважають, що “аж надто дискусійними є всі інші (крім суфіксів однини чоловічого роду минулого часу в дієсловах типу *ніс* - \wedge - \emptyset , *віз* - \wedge - \emptyset і т.п. – В.Т.) нульові суфікси та інтерфікси. Гадаємо, що в мові їх просто не існує (виділено нами – В.Т.), бо правило єдиної парадигми тут не витримується” [6, с. 333]. Тому й важко погодитися з точкою зору українського вченого. Тим паче, що поняття нульової суфіксації, якщо навіть визнати її право на існування, навряд чи може бути тут вжито. Річ у тім, що дериваційна афіксація повинна відбивати відношення словотворчої мотивації. Але у випадку простої аббревіації ми не можемо говорити про різні номінативні одиниці, тому що між ними відсутні мотиваційні відношення, які передбачають такий зв’язок між двома однокореновими словами, коли значення одного з них “або а) визначається через значення іншого..., або б) є тотожним значенню іншого в усіх своїх компонентах, крім граматичного значення частини мови” [15, с. 133]. Жодна з цих умов не витримується при утворенні названого типу аббревіатур. Наприклад, слово *псих* має абсолютно тотожне слову *психопат* значення і може вживатися з ним в однаковому контексті з ідентичними лексичними та граматичними значеннями в ідентичній синтаксичній функції: *він поводив себе як справжній психопат* – *він поводив себе як справжній псих*, що унеможливлювалося б, коли б перед нами були різні номінативні одиниці.

У деяких роботах створення аббревіатур такого типу відносять до так званого фонетичного словотвору, коли “нові слова можуть створюватися шляхом зміни звукового складу словникових одиниць, що існують у мові” [13, с. 117], наприклад, *цар* з *цьсарь*, *чан* з *дъцань* та ін. Однак і це твердження навряд чи можна вважати вдалим, тому що фонетичне варіювання (саме як фонетичне варіювання треба інтерпретувати ситуації дієретичної зміни слова) не може бути джерелом розпаду семантичної тотожності слова вже тому, що фонема “розрізняють не зміст (семантику), а звучання слів” [16, с. 112]. Тому й фонетичне варіювання є тільки фактором “перекручування”, видозміни звучання слова, але не виникнення на його базі нової лексеми. “Зовсім неправильним, механістичним і поверховим, – писав А.І. Смирницький, – є твердження, що нібито заміна [о] у рос. *стол* на [у] дає слово *стул*: така заміна сама по собі є лише перекручуванням слова *стол*, власне його звукової оболонки, але не перетворенням одного слова на інше” [16, с. 112]. Для того, щоб відбулася трансформація одного з формальних варіантів слова в самостійну лексему, необхідно, щоб за ним закріпилося нове значення, яке відрізняється від значення інших варіантів. Наприклад, для того, щоб слово *радіостанція/рація* “розпалося” на дві лексеми, необхідно, щоб, по-перше, на базі його значення “станція для передачі звуків та інших сигналів по радіо” виникло значення “переносна радіостанція”, а по-друге, – щоб надалі це значення пов’язувалося лише з одним із формальних дублетів цього слова (*рація*). Однак у цьому випадку не фонетичний, а саме семантичний розвиток слова є джерелом для розпаду його тотожності.

Тому треба погодитися, що скорочені утворення “є чимось проміжним між самостійними похідними словами і фонетичними варіантами співвідносних твірних слів”. Вони помітно відокремлюються від співвідносних твірних, повних слів у стилістичному розумінні, мають розмовний або просторічний характер, а в ряді випадків відрізняються від останніх своїми граматичними, морфологічними ознаками. **Однак за своїми лексичними ознаками вони дублюють співвідносні з ними повні слова** (виділено нами – В.Т.)” [13, с. 132-133]. Зазначимо, що навряд чи стилістичне розходження або морфологічне варіювання без семантичної розбіжності є достатнім стимулом для розпаду тотожності слова. Більше того, у науці укріпилася абсолютно справедлива думка, що стилістична диференціація при семантичній ідентичності є вираженням так званої “характерологічної функції **варіантів** (виділено нами – В.Т.)” [3, с. 9], а не окремих слів. Саме тому ми і вважаємо, що аббревіатура, створена на базі одного слова, це лише

формальний варіант (точніше – дублет) цього слова, оскільки вона має тотожні з ним – лексичне значення, набір граматичних значень та синтаксичних позицій, наприклад: *треба викликати спеціаліста* – *треба викликати спеца*. Сама ж аббревіація твірного слова зумовлена потребою не нової номінації, а економії мовних засобів, вона базується на тому, що, як твердив М.О. Луценко, “інформативність у слові (ширше – синтагмі) знижується від початку до кінця (відповідно – зростає структурна роль елементів) – напрямку, якому підкоряється <...> і звичайний порядок розташування службових морфем у слові” [10, с. 32].

Але таку ж саму ситуацію ми маємо й у випадку з іншим типом аббревіатур, тобто аббревіатур, що виникли внаслідок імплікації, скорочення словосполучення, наприклад: *машинописне бюро* > *маибюро*, *наркотична залежність* > *наркозалежність*. Деякі лінгвісти вважають, що “словотвірна пара словосполучення – аббревіатура розширює сферу синонімії” [7, с. 9]. Інтерпретування різниці між варіативністю та синонімією вже давно спричинило палкі дискусії в лексикології (для ситуацій опису так званих словотвірних варіантів типу *вовчиця* – *вовчиха*), у фразеології (*як у бога за пазухою* – *як у бога за плечима*) та ін. Треба зазначити, дійсно, відношення варіативності та синонімії мають одну природу (тотожність семантики), але різняться статусом одиниць, що протиставляються, у системі: варіанти (дублети) є мовленнєвими реалізаціями однієї одиниці, синоніми – різних. На перший погляд, саме останній тип одиниць ми маємо, коли звертаємося до аналізу словотвірної пари “словосполучення – похідна аббревіатура”. Дійсно, традиційно компоненти цієї пари вважаються різними мовними одиницями. Але чи так воно є насправді? Саме визначення, чим є аббревіатура у відношенні до твірного словосполучення – варіантом (дублетом) чи окремою одиницею, – і дозволить нам встановити реальний її статус у системі мови.

Треба взяти до уваги, що словосполучення “у цілому – це такі граматично організовані єдності, що здатні виступати в номінативній функції” [14, с. 54], особливо в тих випадках, коли вони мають статус колокацій, тобто “комбінацій слів, які базуються на стані взаємного очікування” [24, с. 97]. У сучасній лінгвістиці склалася думка, що колокації – це стійкі словосполучення, які “знаходяться, так би мовити, у проміжку між вільними словосполученнями та власне фразеологічними одиницями” [2, с. 171]. Ці сполучення “мають дуже тісну спаяність компонентів та інші риси, що зближують їх із фразеологічними одиницями” [14, с. 52]. Вони не створюються, а відтворюються у мові, але не мають тієї “образності”, тих конотативних обертонів, які

ми характеризуються останні. Такими, наприклад, є сполучення *Служба безпеки України*, *аналіз крові*, *широкий у плечах* і т.п. Такі сполучення за своєю природою є **ідіоматизованими**. У багатьох дослідженнях фразеологізми й ідіоматизовані сполучення/колокації розглядаються в межах однієї категорії – “фразеологічна одиниця” [21, с. 296-310]. Можливо, це й прийнятно для деяких напрямів досліджень. Однак у нашому випадку розмежування фразеологізмів та ідіоматизованих сполучень мотивоване тим, що коли фразеологізми прагнуть до збереження розчленованості найменування, оскільки ця розчленованість є гарантом збереження образності вираження, то ідіоматизовані сполучення прагнуть до перетворення на слово, що абсолютно погоджується з чисто номінативною цінністю таких одиниць. Суть останнього процесу – “у протиставленні між двочленністю найменування та єдністю його значення”, а зміст – у “прагненні підтримати рівновагу: єдність форми – єдність значення” [12, с. 99].

Деякі лінгвісти вважають, що створення аббревіатури на базі словосполучення – це словотвірний процес лексикалізації [22], тобто “перетворення елемента мовлення (морфеми, словоформи) або сполучення елементів на окреме повнозначне слово чи іншу еквівалентну йому словникову одиницю” [9, с. 258]. При такому інтерпретуванні перед нами справді дві різні номінативні одиниці, а відношення між ними треба інтерпретувати як словотвірні. Але так це чи ні – можна з’ясувати, лише надавши достатньо аргументів терміну “лексикалізація”. До лексикалізації зазвичай відносять переходи **словоформа/гласа** → **слово**, наприклад *дача* “те, що дають» /**словоформа/** – *дача* “позаміський дім»; **морфема** → **слово**, наприклад *фундаменталізм*, *тероризм* (**морфема**), *інші* “*ізми*” (**слово**) **словосполучення** → **фразеологізм**, наприклад “*відігравати роль* (**словосполучення**)” “на сцені” – *відігравати роль* (**фразеологізм**) “виконувати функцію», **словосполучення** → **слово**, наприклад *розрядка міжнародної напруженості* (**словосполучення**) – *розрядка* (**слово**).

При поверхневому розгляді зазначених вище типів перетворень ми можемо констатувати лише те, що їх об’єднання відбулося в першу чергу за формальною ознакою: є якась одиниця несловесного рівня (морфема, гласа/словоформа, словосполучення), що трансформується в одиницю словесного рівня (лексема) або умовно словесного (фразеологізм). Однак аналіз статусу кінцевих елементів словотворчого ланцюжка в цілому в мові і стосовно твірного елемента, і особливо – аналіз самих процесів перетворення, показав, що в зазначених вище випадках представлені все-таки різні реалізаційні моделі.

Еталонним у цьому випадку буде процес перетворення глоси на слово. Треба зазначити, що коли утворюється слово на базі глоси, перед нами – процес, який характеризується, поперше, **семантичним саморозвитком** мовних реалізацій твірної номінативної одиниці, підкріпленим втратою проміжної семантичної ланки, а по-друге, мотивованим втратою проміжної семантичної ланки розпадом актуальної тотожності твірної номінативної одиниці, унаслідок чого на базі однієї **номінативної** одиниці виникають **дві** чи **більше**. Наприклад, щоб на базі слова *плита* “плоский прямокутний кавалок металу, каменя або іншого матеріалу” виникло нове слово *плита* “кухонна піч”, необхідно, аби семантичний розвиток однієї з глос твірного слова пройшов такий шлях:

(1) “плоский прямокутний кавалок металу, каменя або іншого матеріалу”;

(2) “плоский нагрітий прямокутний кавалок металу, каменя або іншого матеріалу, на якому розігривається або готується їжа”

(3) “кухонна піч, у якій їжа готується на плоскому нагрітому прямокутному шматку металу, каменя або іншого матеріалу”

(4) “будь-яка кухонна піч”.

Але виникнення абрєвіатури на базі сполучення слів характеризується не зміною, а збереженням семантики останнього. Правда, деякі лінгвісти вважають, що “абрєвіатура створюється скороченням матеріальних одиниць твірного комплексу і **ущільненням, конденсацією, але не скороченням його значення**” (виділено нами – В.Т.) [7, с. 4]. При цьому той же автор вважає одночасно, що, “будучи новими одиницями щодо вираження, скорочені слова щодо змісту зберігають зі словосполученням (словом) генетичний зв'язок, заснований на **спільності референтного значення**” (виділено нами – В.Т.) словотвірної пари” [7, с. 5]. На наш погляд, заміна колокації словом не супроводжується конденсацією його значення, а навпаки “конденсованість”, монолітність семантики твірних колокацій, які, “хоча й складаються з декількох слів, з точки зору намінації – глобальні, тому що значення цілого не впливає зі значення компонентів” [12, с. 134], є основним чинником, який мотивує їх заміну словом, що й підтверджує наведена вище цитата з роботи В.М. Мокієнко. При цьому твірне словосполучення та абрєвіатура існують дуже часто паралельно, інтерпретуючись одне через друге, наприклад “*Що таке КНУ? – Київський національний університет!*” Саме тому ми і вважаємо, що процес заміни словосполучення словом не може бути трактованим як процес лексикалізації – між твірним словосполученням та його вербальним еквівалентом нема не тільки ніяких семантичних, але й граматичних розбіжностей

(абрєвіатура зберігає граматичну віднесеність базового сполучення слів: *автогужовий* зберігає атрибутивну значимість сполучення слів *автомобільний та/або гужовий*) та синтаксичних (пор.: *тут може їздити тільки автогужовий транспорт* та *тут може їздити тільки автомобільний та/або гужовий транспорт*, де абрєвіатура та сполучення слів виступають як означення). У цьому випадку ми вживаємо термін. Можливо, тут більш вдалими є знайдені нами нещодавно в науковій літературі термін **універбалізація** (не плутати з **універбацією**, хоча сам автор цей термін дуже непослідовно вживає в тексті: як перше, так і друге – як синоніми). Термін запропонований М.А. Ярмашевичем, який, на наш погляд, вдало відрізняє ситуації неномінативних за своєю природою процесів імплікації (структурна домінанта перетворення така: “у цій ситуації доречніше вживати слово, а не сполучення слів”) від процесів утворення нових номінативних одиниць при лексикалізації, з тим лише уточненням, що це найменування, на відміну від уявлень згаданого лінгвіста, позначає не морфолого-синтаксичний спосіб деривації як номінативний процес [23, с. 4-8], а просту еквівалентну заміну колокації словом.

Але в цьому випадку статус щодо відношення одна до одної твірної колокації та похідної абрєвіатури закономірно визначається так: з точки зору співвіднесеності структур перед нами явно словотворчий процес: на базі словосполучення “створюється” слово. Але у функціональному відношенні ми явно маємо справу з варіативністю, а точніше – дублетністю іменування. Це протиріччя знімається, якщо ми вводимо у вжиток поняття **номінатема** як функціонально базову мовну номінативну одиницю, що може мати в мовленні різні структурні реалізації – слово, словосполучення, сполучення слів. Номінатема, на наш погляд, це сукупність мовленнєвих одиниць, пов'язаних відношеннями формальної твірності/однокореневості, що мають тотожні або пов'язані відношеннями лексико- і граматико-семантичного варіювання лексичне і граматичне значення та тотожну синтаксичну функцію. Номінатемами можуть бути вербальної (словесної) домінанти, що відповідає рівню породження мовлення, наприклад, при утворенні словосполучень на базі слів: *стіл – дерев'яний, зручний, письмовий, журнальний* і т.д. *стіл*. Але нас більше цікавлять номінатемами з колокативною домінантою, тобто створені внаслідок формального або семантичного розвитку стійкого сполучення слів (формально-семантичний розвиток неможливий, бо він призводить до розпаду тотожності відправної одиниці), оскільки саме до цієї групи належать номінатемами “сполучення слів – абрєвіатура”.

На наш погляд, існують два різновиди універбалізації.

Згідно з першим – номінатема з колокативною домінантою створюється шляхом еліпсису, скорочення сполучення слів до слова, яке за своєю природою є компонентом твірного сполучення слів. Ми виділяємо три різновиди еліптичної універбалізації: еліпсис у напрямку залежного слова (*черговий офіцер – черговий*), еліпсис у напрямку головного слова (*електрична плитка – плитка*) та еліптична універбація (*прогресивна зарплата – прогресивка*).

Згідно з другим – номінатема з колокативною домінантою створюється шляхом компресії словосполучення. Саме до цього типу відноситься аббревіація. Суміжними з нею явищами є власне формальна компресія, для якої характерним є просте інтерпретування колокації як слова (*швидко розчинний – швидкокорозчинний*), компресійна універбація, для якої компресія супроводжується імітацією деривації (*широкий у плечах – широкоплечий*). Л.Ф. Каховська вважає,

що “складні слова, зрощення й аббревіатури поєднує лише здатність мотивуватися більш ніж одним словом” [7, с. 9]. Як бачимо, це зовсім не так. Їх поєднує ще й те, що вони виникають унаслідок різноспрямованої універбалізації і виконують функцію подолання протиріччя між єдністю значення та розчленованістю найменування.

Таким чином, аббревіатура, на наш погляд, є в більшості випадків дублетом повного іменування, тобто скороченим варіантом багатослівної номінативи – базової номінативної одиниці мови. Аббревіація у випадку скорочення колокації є різновидом процесу універбалізації компресійного типу, до якого належать також формальна компресія та компресійна універбація. Питання, вирішення якого потребує весь попередній виклад, – це питання про те, чим мотивований вибір того чи іншого типу універбалізації. Саме це і є темою наших подальших робіт.

Література

1. Азарова Н.В. Способи морфологічного словотвору в українській військовій термінології // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – №2. – С. 54-68.
2. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. – М.: Учпедгиз, 1957. – 291 с.
3. Горбачевич К. Вариативность слова и языковая норма. – Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1978. – 237 с.
4. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.
5. Земская Е.А. Современный русский литературный язык: Словообразование. – М.: Просвещение, 1973.
6. Карпенко Ю.О. Проблема нулевых аффиксов у слов'янських мовах // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецк: Донеччина, 2002. – Вып. 8. – С. 326-334.
7. Каховская Л.Ф. Аббревиация как способ словообразования: Автореф. дисс...канд.филол.наук. – Минск, 1980. – 25 с.
8. Кудрявцева Л.А. Моделирование динамики словарного состава языка. – К., ИПЦ «Киевский университет», 2004. – 208 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
10. Луценко Н.А. Грамматические категории в системе и узусе (глагол и имя). – Донецк: Донеччина, 2003. – 202 с.
11. Моисеев А.И. Основные вопросы словообразования в современном русском литературном языке. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1987. – 208 с.
12. Мокиенко В.М. Славянская фразеология. – М., Высшая школа, 1989. – 174 с.
13. Немченко В.Н. Современный русский язык. Словообразование. – М.: Высшая школа, 1984. – 255 с.
14. Прокопович Н.Н. Словосочетание в современном русском литературном языке. – М.: Просвещение, 1966. – 398 с.
15. Русская грамматика.: В 2-х тт. – Т. 1. Фонетика, фонология, ударение, интонация, словообразование, морфология / АН СССР. Ин-т рус.яз. – М.: Наука, 1980. – 783 с.
16. Смирницкий А.И. Значение слова и его семантика // Вопросы языкознания – 1960. – №3. – С. 112-116.
17. Солнцев А.В. Виды номинативных единиц // Вопросы языкознания. – №2. – 1987. – С. 133-137.
18. Теркулов В.І. Лексикалізація як спосіб словотвору (на матеріалі російської та української мов) // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць. – Вип. 1. – Донецьк: Лебідь, 2002. – С. 48-56.
19. Теркулов В.І. О средствах выражения падежного значения (к проблеме “нулевой” флексии) // Филологические исследования: Сборник научных трудов. – Вып. 6. – Донецк: Юго-Восток, 2004. – С. 262-271.
20. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию. – М.: Изд-во МГУ, 1968. – 310 с.
21. Шмелев Д.Н. Современный русский язык: Лексикология. – М.: Просвещение, 1977. – 310 с.
22. Ярмашевич М.А. Номинативная способность аббревиатур // <http://www.utmn.ru/frgf/No16/text11.htm>.
23. Ярмашевич М.А. Універбація як різновидність аббревіації // Вестник ОГУ. – 2003. – №5. – С. 4-8
24. Jackson H. Words and their Meaning. – London and New York: Longman, 1995. – 546 p.